

## ADMIRAL NIELS JUEL – TIL LANDS

Af Jørgen H. P. Barfod

*Under sømilitære studier af Niels Juel har lektor, cand. mag. Jørgen H. P. Barfod som et sideemne beskæftiget sig med Niels Juel som godsejer. Dette har affødt nærværende afhandling. Heri følger vi Niels Juel fra barndommen, får et indblik i den unge adelsmands opdragelse og uddannelse og i denne forbindelse et billede af forholdene på Sorø Akademi; derefter beskrives den voksne Niels Juels gerning som vindskibelig godsejer og ivrig godssamler. Med udgangspunkt i det beskedne og forfaldne gods Hundsbo, lykkedes det Niels Juel i løbet af en årrække ved mageskifter og køb at blive ejer af Valdemar Slot med Tåsinge og de betydelige sjællandske godser Eriksholm og Totterupholm, ligesom han i København skabte sig et palæ ved Kongens Nytorv. Skildringen giver desuden i vidt omfang beskrivelse af herregårdsbygninger og jordtilliggende til de godser, som Niels Juel kommer i berøring med.*

Niels Juel kom til verden som flygtning. Da Wallensteins professionelle soldater under trediveårskrigen rykkede op i Jylland, forlod mange deres hjem for at søge tilflugt i rigets fjernere egne. Åbenbart har man også følt sig utrygge helt oppe i Thy, for Sophie Juel eller Sophie Sehested, som datiden kaldte hende, har skrevet i sine familieoptegnelser: »1627 den 5. oktober drog jeg fra Torp og over til Norge med mine små børn, og flyede for kejserens folk, som da faldt her ind i Jylland. 1629 otte dage efter pinsedag kom vi hjem igen<sup>1)</sup>. D v. s. den 1. juni 1629.

Fru Sophie havde da født 6 børn. De to sønner var sendt bort for at blive opdraget hos medlemmer af familien, nemlig Claus, der 2 år gammel var sendt til hendes mor Anne Nielsdatter Lykke til Højris på Mors (Lørslev sogn, Morsø Søndherred) og Peder, der 4 år gammel var sendt til hendes bror Malte Sehested til Rydhave mellem Holstebro og Skive (Ryde sogn, Ginding herred). To andre sønner var døde som ganske små. Det var således de to døtre, Margrethe på 7 år og Karen på 1 år, som Sophie Juel flygtede med, og endnu en tredje datter var på vej. Kirsten Juel blev født i Norge den 11. december 1627. Det kan ikke angives nøjagtigt, hvor familien har opholdt sig i Norge, men Sophie Juel fortæller dog, at hun den 11. december 1627 var på Landvig, og at Margrethe 6 uger før pinse 1628 sendtes til Aggershus. Desuden står der i hendes almanak: »1629 den 8. maj blev min søn Niels Juel født i Oslo i Norge på en fredag eftermiddag.« Nogle dage senere sluttede Christian IV freden med kejseren, og så snart Sophie Juel har kunnet

<sup>1)</sup> Thottske saml. nr. 1869 og nr. 1870.

for sit helbred, er hun atter taget tilbage til Thy. Kun 2-3 uger af sit liv kom Niels Juel da til at tilbringe i Norge.

Niels Juels far, Erik Juel, kom i sin levetid til at eje mange godser og til at føre en tilværelse med skiftende held i økonomiske anliggender. 1614 erhvervede han Hundsbæk ved Ribe, og i 1622 købte han Nørthorp i Ræer sogn, Hillerslev herred nær Hanstholm af Jakob Lykke; videre ejede han 1631-36 Haltrup i Øse sogn, Skast herred øst for Varde og fik i 1636 Højris, i 1637 Boller i Tårs sogn, Børglum herred syd for Hjørring og i 1648 Sønder Vosborg, Ulborg sogn, Ulborg herred vest for Holstebro, men under krigene gik det hårdt ud over hans besiddelser i Jylland, således at han ved sin død efterlod sig gæld. I 1623 blev Erik Juel landsdommer i Nørrejylland og boede i de følgende år mest på Nørthorp. Han var den 27. september 1618 blevet gift med Sophie Sehested, en søster til den kendte statsmand Hannibal Sehested<sup>2)</sup>.

Alle Niels Juels fire oldefædre deltog i Den nordiske syvårskrig. Jens Juel, Gregers Ulfstand og Malte Sehested tjente til søs, medens Niels Lykke gjorde tjeneste til lands. Desuden må blandt hans andre aner nævnes admiralerne Peder Skram og Mogens Gyldenstjerne samt kong Hans' berømte flådefører Jens Holgersen Ulfstand til Glimminge.

Niels Juel blev således født med stænk af sømandsblod i sine årer. Inden han var en måned gammel krydsede han Kattegat, og i sit barndomshjem i Thy blev han fortrolig med havet. På Nørthorp har han i sine første barndomsår mødt Vesterhavets charme i storm og stille, følt dets storhed, når de frådende søer rullede mod kysten, brødes på revlerne og udøste kaskader af skum, og hørt om dets magt, når strandede skibe blev slået til pindebrænde. Fra det øjeblik han har kunnet fatte omverdenen, har havet haft plads i hans forestillingskreds. Det kan ikke siges, hvordan Nørthorp så ud, da Erik Juel ejede den, man ved blot, at den ved hans død havde 96 tønder hartkorn. I slutningen af 18. årh. blev den udstykket, og byen Nytorp opstod. I dag ligger Torp blot som et voldsted, hvor mure og grave er beklædt med græs, men tydeligt tegner sig i terrænet.

Her på Nørthorp har Niels Juel haft sin barndom, indtil han i sit syvende år, St. Hansdag 1635, blev sendt til sin moster fru Karen Kruse, Tyge Kruses enke, samtidig med at hans ældre brødre Claus og Peder sendtes til Sorø<sup>3)</sup>. Hos hende, på gården Stenalt i Randers amt, skulle han nu undervises og opdrages. Det var ikke ganske tilfældigt, at netop Karen Kruse blev valgt som opdrager, thi i årene 1631-34 havde hun været hofmesterinde for Christian IV's børn og havde her vist sin dygtighed, og desuden havde hun selv en søn, Tyge Kruse, der var jævnaldrende med Niels Juel<sup>4)</sup>. Karen Kruse havde som lærerinde under-

<sup>2)</sup> Danmarks adels årbog, 1927.

<sup>3)</sup> Thottske saml. nr. 1869.

<sup>4)</sup> Jørgen Lundbye: Niels Juels barndom i Thy, Hist. årbog for Tisted amt, 1909, s. 15 f.

vist de kongelige børn, indtil et udslag af hidsighed havde forårsaget hendes afsked fra hoffet. Fru Karen havde straffet Leonora Christina med en større voldsomhed end tilbørligt selv i den hårde tidsalder. Riset, hun havde brugt på prinsessens bagdel, var blevet pisket i stykker, så kvistene var slidt af. Hun havde ikke standset sin afstraffelse, men fortsat med de tykke grene. Den stakkels pige havde fået så svære sår, at de først var blevet helbredte efter måneder, og i 4 uger havde hun ikke kunnet gå<sup>5)</sup>. Det var således en hård dame den unge Niels Juel skulle gå i skole hos, men at hendes voldsomhed dog ikke havde forårsaget et brud med de kongelige ses af hendes brevveksling med prins Frederik. I et brev skrevet den 9. april 1635 beklager han, at han ikke selv kan komme på besøg og tilføjer bl. a.: »I skal have så stor tak for eders gåsepølser og grønsaltet gåsekød med hvedeboller og havresuppe og andet godt knas og også hypericon olie. Kære Karen Sehested lille, send mig noget af eders stærke vand, om I har gjort noget<sup>6)</sup>. Alt tyder på et hjerteligt forhold mellem de to, og måske finder man her en forbindelse til Niels Juels anbringelse som page hos prinsen i 1643, da denne endnu var ærkebisp af Bremen. Men bemærkningen om det stærke vand viser også, at Karen Sehested har lært en del af sin forgænger på Stenalt, fru Anne Krabbe. Traditionen havde stærke rødder på Stenalt, og Niels Juel har uden tvivl foruden den almindelige undervisning i Danmarks historie høstet godt af de minder, der knyttede sig til selve gården.

Anne Krabbe, tidligere frue til Stenalt (d. 1618), havde været en af datidens lærdeste damer, der både forstod sig på historie og lægekunst. Hendes indsamlede lægebøger har åbenbart bl. a. Karen Sehested nydt godt af, og hendes historiske interesse har præget Niels Juel ikke mindst på grund af de værdifulde samlinger af historiske manuskripter, sjældne bøger, antikviteter og sjældne, kostbare kunstgenstande, som hun havde efterladt sig<sup>7)</sup>. Hendes historiske interesse har præget gården, og Niels Juel er så at sige dumpet ned i et datidigt museum, der har givet al mulig illustration til historieundervisningen.

Stenalt var opført af rigsråd Bjørn Andersen d. yngre (d. 1583). Hovedbygningen bestod af tre grundmurede fløje i to etager omgivet af en voldgrav. Desuden lå der i nærheden en staldgård af bindingsværk og en ladegård med en stor, skøn, grundmuret lade samt flere korn- og fæhuse<sup>8)</sup>. Ved indkørslen til hovedbygningen stod to granitsøjler, der vidnede om Anne Krabbes interesse for det forgangne, da hun nemlig skal have hjemført disse fra Essenbæk kloster i 1589. Haven mærkedes

<sup>5)</sup> M. Petersen: Kongedatteren Leonora Christina Ulfeldt, Kbh. 1928, s. 21.

<sup>6)</sup> Nye danske magasin 2, 1806, s. 8.

<sup>7)</sup> R. H. Knudsen: Fru Anne Krabbe, Fra Randers amt, 1926, s. 5–60 og Dansk biogr. leksikon.

<sup>8)</sup> Ny kgl. saml. nr. 749 og Trap: Danmark, 4. udg., s. 544.

også af hendes omhu, og Ole Worm omtaler den i sine »*Monumenta danica*« i forbindelse med en runesten, som hun havde anbragt midt for hovedbygningen. Stenen, der tidligere havde stået på en gravhøj uden for gården, er der nu kun bevaret et brudstykke af<sup>9)</sup>.

Niels Juel har haft de bedste muligheder for at få en god undervisning og opdragelse og har endvidere her lært en natur at kende, som var ganske forskellig fra Nørthorps omegn. Til Stenalt, der lå i Ørsted sogn nær Randers Fjord, hørte fine karpe- og karussedamme, fiskeri i fjorden samt store skove. Fra sit syvende til sit trettende år opholdt Niels Juel sig her. To af hans lærere kender vi navnene på, nemlig Memmius Burinus og Henric Lindemand. Den sidste har dog blot været på Stenalt fra 1641–42 og vort kendskab til ham er ringe, men Burinus ved vi lidt mere om. Han var østfriser og havde, inden han kom til Stenalt i 1642, bl. a. gået i Sorø skole og blev efter sit ophold her ansat i tyske kancelli, hvor han i hvert tilfælde har været i årene 1646–50<sup>10)</sup>. Memmius Burinus var en yndet lærer og opdrager, der gjorde tjeneste i de fornemste kredse, men til sidst finder vi ham i fjendens sold. Den svenske gesandt Magnus Dureel traf ham i 1646 og skildrer ham som en klog mand, der er misfornøjet med adelens insolentier. Hans bitterhed forårsagede, at forbindelsen med svenskeren blev af varig karakter, så han endte i svensk tjeneste som statssekretær i Bremen<sup>11)</sup>.

I 1642 var opholdet på Stenalt forbi, og de to drenge, Niels Juel og Tyge Kruse skiltes. Tyge Kruse sendtes til Sorø Akademi, medens Niels Juel den 11. september kom tilbage til hjemmet, hvor han dog kun var et halvt års tid »indtil 1643 den 13. april, da han kom til hertug Frederik at tjene for en page,« som Sophie Sehested skriver i sine familieoptegnelser<sup>12)</sup>. Den verden, Niels Juel nu skulle lære at kende, frembød et broget skue. Europa var en sydende heksekedel, hvor magtskygge og religiøs fanatisme blandet med lejesoldatens vildskab fejrede orgier blandt lidende folk. Trediveårskrigen var i sin afsluttende fase, men selv om Tyskland var krigsskuepladsen, var der dog »kold krig« i Norden. De stadige danske toldforhøjelser i Øresund ramte svenskerne, men de tirrede også Nederlandene, så disse i 1643 delvis gik med til at støtte et svensk angreb på Danmark. I ilmarch styrede Torstenson fra Mähren mod Danmark, hvis sydgrænse han nåede den 11. december 1643. Den 17. december nåede meddelelsen herom til København, og den hollandske gesandt van Cracauw skrev i begyndelsen af januar

<sup>9)</sup> *Monumenta danica* tom. II, s. 171 f.

<sup>10)</sup> Rigsarkivet, Danske kancelli, registrant 108 B, »Hofmønsterskriver Johan Bøjsens regnskab 1641–63«.

<sup>11)</sup> J. A. Fridericia i *Hist. tidsskrift* 5, V, 638 og »Chr. IV's egenhændige breve 1645–48«, s. 179.

<sup>12)</sup> Thottske saml. nr. 1869.

hjem herom: »Beretningen om Torstensons indfald lød i danskernes ører som et tordenbrag fra en skyfri himmel. Fra alle kanter, fra Holsten, Jylland og Skåne kom de for at søge tilflugt i hovedstaden, og i København selv begyndte borgerne at pakke deres kufferter. Det syntes som ventede man fjenden foran porten hvert øjeblik<sup>13)</sup>. Ærkebiskoppen af Bremen, prins Frederik, blev i Jylland leder af, hvad der kunne skraves sammen af fodfolk og ryttere, og skulle da samvirke med rigsmarsken, der opholdt sig på Fyn. Han opslog sit hovedkvarter i Glückstadt, men stridigheder mellem ham og rigsmarsken, Anders Bille, lammede virksomheden, og imedens kunne svenskerne brandskatte det ulykkelige Jylland. Niels Juels meriter i den tid, han var page hos prins Frederik, kender vi intet til, men de voldsomme begivenheder har sikkert ikke kunnet undgå i disse modtagelige ungdomsår at sætte sit præg på ham. Få år senere døde Christian IV's ældste søn i 1647, og prins Frederik blev nu tronfølger og besteg allerede året efter ved faderens død Danmarks trone.

Niels Juel, der da var 18 år, blev nu sendt til akademiet i Sorø. Vi har fra dette år bevaret et maleri af ham og hans forældre. Han har her et fyldigt ansigt med en kraftig næse og store grå øjne. Der ligger et beslutsomt drag om munden, mens øjnene forskende og tænksomt stirrer frem. Det er et modent ansigt, der indrammes af et langt glat rødglult hår, som er skilt i midten og er så langt, at det hviler på hans skuldre og næsten dækker hans nedfaldende hvide krave. Han er iklædt en rød dragt med sølvgaloner og sølvknapper, og ved hans venstre side hænger en kårde. Det er en kraftig skikkelse med en selvbevidst holdning, der står foran en<sup>14)</sup>.

På Sorø Akademi blev unge adelsmænd uddannet til statens tjeneste, og de, der ønskede videre uddannelse i det fremmede, fik lagt et grundlag for deres senere kundskabstilegnelse her<sup>15)</sup>. Da adelen ikke mere blot var en krigeradel, men også måtte dygtiggøre sig til statens fredelige administration, havde kong Frederik II grundlagt skolen i Sorø. Christian IV videreførte sin fars interesse for denne statsopgave og lod i 1623 udfærdige en fundats for det kgl. adelige akademi. Han udbad sig lister over samtlige adelsbørn og tilskyndede til, at alle under 19 år skulle sendes til Sorø, samt at alle under denne alder, som studerede i udlandet, skulle hjemkaldes. Derfor måtte Niels Juel først til Sorø, før han kunne få sit ønske opfyldt om en rejse til fremmede lande. Han findes indskrevet på akademiet i 1647 og skal have været der fra 13. 12. 1647 til 5. 11. 1648.

<sup>13)</sup> G. W. Kernkamp: *De sleutels van de sont*, Haag 1890, s. 81, missive van Cracauw til HHM d. 4. 1., 9. 1. og 13. 1. 1644.

<sup>14)</sup> Maleri på Valdemar Slot.

<sup>15)</sup> M. Mackeprang: *Sorø gennem tiderne I*, 1924.

Akademiets leder, hofmesteren, var på denne tid Henrik Ramel, der var søn af en fra Pommern indvandret adelsmand. Han var vidt berejst, og hans tidligere ophold på fyrsteskolen Collegium Illustre i Tübingen satte sig spor i hans arbejde i Sorø. Han forsøgte at trække udlændinge til akademiet og at give det internationalt ry. Han var kommet til Sorø i 1640, men kom ikke til at føle sig tilpas her, da han havde vanskeligt ved at få sine meninger igennem, og den 1. maj 1649 afløstes han af Falk Gjøre til Hvidkilde. I sin ledertid havde Henrik Ramel imidlertid medvirket til, at akademiet ved sin nye fundats af 1643 fik præg af et universitet, og at der skete den vigtige ændring, at også borgerlige studerende kunne få adgang til forelæsningerne<sup>16</sup>). Der bestod imidlertid stadig et skel mellem de adelige og uadelige, idet adelige spiste for sig og sov for sig, og sædvanligvis sov de i himmelsenge to og to sammen. Færdedes akademisterne ude, skulle de bære kappe, sandsynligvis rød, måske som den på maleriet af Niels Juel. I matriklen for akademiet i 1647 står følgende 16 unge mænd indskrevet:

|                                    |                            |                                 |
|------------------------------------|----------------------------|---------------------------------|
| Otto Reventlow                     | Nicolaus Juell             | Victor Ludevich Hobe            |
| Fridericus Ulricus von Münchhausen | Morten Schinckell          | Georgius von Örtzen             |
| Adolphus Philippus von Oldenburg   | Laban von Münchhausen      | Fridericus von Wittinghof       |
| Manderupius Parsberg               | Engelbertus von Wittinghof | Christophorus Parsberg          |
| Georgius von Marcht-zow            | Enevoldus Parsberg         | Canutus Stenno <sup>17</sup> ). |
|                                    | Johannes Stenno            |                                 |

Om sommeren stod de op kl. 4 for at begynde øvelser hos berideren, men da det skulle være nogenlunde lyst til hans timer, lå disse om vinteren en del senere på dagen. Selve forelæsningsstimerne lå derimod fast året rundt i tidsrummet fra kl. 6–10 om formiddagen og fra kl. 12–16 om eftermiddagen. Det var ikke frit, hvilke fag man kunne blive undervist i, for ifølge fundatsen bestemtes dette af hofmesteren. Teologi, græsk og de orientalske sprog var fag, der blev fulgt af de færreste adelige, som i stedet kastede sig over jura, filosofi, medicin, fysik, matematik, fortifikation samt historie og politik.

Det var dygtige lærerkræfter, der på Niels Juels tid underviste ved akademiet<sup>18</sup>). I jurisprudens og moralphilosophi var dr. Henrich Ernst professor. Han havde været i Sorø siden 1635, og hans omfattende produktion placerede ham fint blandt datidens lærde, hvilket også ses af, at han senere blev en af medarbejderne ved Christian V's danske lov. Han var ligesom professoren i medicin og fysik, dr. Georg Kruck, født

<sup>16</sup>) M. Mackeprang: Sorø gennem tiderne I, 1924, s. 401 f.

<sup>17</sup>) Erik G. Tauber: Sorø Academies forfatning, 1827.

<sup>18</sup>) M. Mackeprang: Sorø gennem tiderne I, 1924, s. 411 f.

i Tyskland. I fundatsen bemærkes, at denne medicus tillige skulle anvise akademisterne til anatomiske sektioner og anstille botaniske eks-kursioner med dem. Dette fag anbefalede Christian IV i særdeleshed, som en disciplin, han selv havde haft megen fornøjelse af. I matematik undervistes Niels Juel af dr. Johannes Lauremberg, der siden akademiets oprettelse i 1623 havde holdt forelæsninger over den teoretiske og anvendte matematik d. v. s. f. eks. fæstningsanlæg og andre militære foranstaltninger både til lands og til søs. Desuden foretog han i forbindelse med sit fag geografiske opmålinger og korttegninger over forskellige provinser i Danmark. At hans timer ikke har været kedelige, tyder hans digte på. De er fulde af brod og lune; han gik for at være et melankolsk gemyt, måske bl. a. fordi den boglige lærdom ikke altid interesserede de unge akademister lige meget. Han skriver selv:

»Når nu den voksne ungdomsalder kommer, og man føler sig stærk nok til at binde an med alt i verden, kun ikke med bøger, da er kun det, der kan fylde medborgere med skræk, vore junkere kært. Den velbyrdige staldknægt smatter højt med tungen og rider stolt af sted. Pindus blomster og poesiens Laure har for ham en ligeså hæsliq luft som Maren ammes. Nej, da dufter det, som kommer fra hesten helt anderledes, det er som røgelse og myrrha. Sådan er hans fornøjelse om morgenen, indtil han, når klokken slår ti, glæder sig til sit hvedebrød, sin appetitvækkende sild, sin ferske fisk og sin skinke, der skyldes ned med fulde bægre af stærkt øl. Resten af dagen går så hen med øvelser i fægtning under en fransk læremester; thi en landsmand forslår ikke til at lære ham at slå sin næste ihjel. En simpel soldat, en røver, en kusk eller bonde kan banke et medmenneske med en spade eller slå ham for planeten med et spyd. Adelsmanden må i dyre domme lære at gøre sligt efter alle kunstens regler.« »Men medens de unge junkere sysselsætter sig på denne ærefulde måde, vandrer deres ulykkelige lærer ensom til sit kateder for at docere i den tomme høresal og skrive sine dumme figurer på tavlen foran de tomme bænke. Thi hvem gider høre på den fattige og plebeiiske professor, som aldrig har holdt det herlige sværd i sin hånd og ligesålidt lært den ædle ridekunst, men i stedet under sin kjole bærer linealen, passeren, vinkelen, kridtet o.s.v.?« – »I lommen har han knapt 4 skilling, og hans sidste mønt sukker over, at dens kammerater er flygtede«<sup>19</sup>).

Som lærer i historie havde Niels Juel den ansete professor Stephanus Johannes Stephanus, der i 1639 blev professor i Sorø og kgl. historiograf. Han var den første, der udgav Saxes danmarkshistorie med en kritisk filologisk kommentar<sup>20</sup>).

<sup>19</sup>) Ludv. Daac: Om humanisten og satirikeren Johan Lauremberg, 1884, s. 30–32.

<sup>20</sup>) Ellen Jørgensen: Historieforskere og historieskrivere i Danmark indtil år 1800, 1931, s. 129 f.

Den unge adelsmand fik en god uddannelse på Sorø Akademi, men opholdets kostbarhed bevirkede, at skolen fik et stærkt højadeligt islæt. Dens elever finder vi senere i de fornemste statsstillinger. De to brødre Niels Juel og Jens Juel, som kom til Sorø i 1649, er eksempler herpå. Niels Juel havde nu gennemført 6 års skolegang under sin mosters ledelse på Stenalt, dernæst 5 år som page hos prins Frederik i Bremen, og endelig et års uddannelse på Sorø, hvor han blev bibragt datidens viden af de dygtigste lærere. Som et sidste led i hans uddannelse stod derpå udenlandsrejsen, som han tiltrådte den 18. marts 1650<sup>21</sup>). Han drog først til Frankrig, hvor han blev til efteråret 1652 og derefter til Nederlandene for at lære sømandskab. Han deltog i forskellige togter og vendte hjem til Danmark i sommeren 1656<sup>22</sup>).

#### *Hundsbæk og Boserup.*

Da Niels Juels far døde den 13. februar 1657, efterlod han sig en anelig gæld, som var fremkommet på grund af de høje skatter og krigsårenes ulykker. Erik Juel havde været ejer af mange godser, men meget måtte sælges efter hans død, da boet kom under konkursbehandling<sup>23</sup>). Alt kom dog ikke bort fra familiens eje, thi Niels Juel omtales i februar 1658 med tillægget: til Hundsbæk<sup>24</sup>). Hundsbæk gods lå i Læborg sogn, Malt herred nord for Vejen. Det var ikke nogen større rigdom, Niels Juel var blevet ejer af, thi under krigen var godset blevet stærkt misrøgtet, og det hele var stærkt forfaldent. Ved faderens død var det meste af godset blevet solgt, og man havde endog måttet gøre udlæg i selve hovedgården, hvis grund og ejendom, marker og skove, som hørte under gårdens takst, da blev takseret til i alt 44 tdr. hartkorn<sup>25</sup>). Af dem fik Maren salig Jens Bertelsens i Vejle for et gælds-brev på 1776 rdl.  $\frac{1}{2}$  mrk. udlagt 24 $\frac{1}{2}$  t. 2 $\frac{1}{2}$  sk. hartkorn takseret til 60 rdl. pr. td. d. v. s. i alt 1488 rdl. 3 mrk. foruden en gård i Stafflund på 5 $\frac{1}{2}$  td. 2 sk. hartkorn. Rådmand Bertel Jensen, Marens søn, skrev i 1660, at Hundsbæk hovedgård »...i denne krigstid er ganske bleven nedbrudt og forødt, og aldrig der er nødt en skillings værd deraf og muligt i nogle år herefter ikke kan bekommes noget deraf«<sup>26</sup>). Et andet malende vidnesbyrd om forholdene på egnen får vi, da det i 1660 blev oplyst om bønderne i Malt herred, at »...først gav de svensken af hver plov

<sup>21</sup>) Thottske saml. nr. 1869. I Sophie Juels optegnelser står afrejsedagen d. 18. 3. 1650, men alle ligprædikenerne angiver dog året 1649.

<sup>22</sup>) Ny kgl. saml. nr. 1329.

<sup>23</sup>) Danske herregårde, ny saml. III, s. 498.

<sup>24</sup>) Sjæll. registranter XXIV, nr. 161.

<sup>25</sup>) Rigsark., Skatkammeret, IV Arkivalier vedk. særlige hverv, 3 Matrikuleringsvæsen, Jordebøger i henh. til kgl. missive 1660-62, Jylland, Jordebog f. Hundsbæk.

<sup>26</sup>) Jordebog for Hundsbæk d. 7. 11. 1660.

til brandskat 55 rdl. og hver måned fra de kom i landet fik de 16 rdl. foruden heste, slagtekvæg o. a. proviant af forskellig art« og »... siden kom polakkerne til os og tog bort alt det vi havde, både korn og kornsæd, så mange er døde derover af hungersnød«<sup>27)</sup>.

Om Niels Juel nogensinde har boet på Hundsbæk efter, at han har overtaget gården er ukendt, og vi kender intet til hans dispositioner med den. Endnu i juni 1664 kaldtes han dog: til Hundsbæk, men nogen tid efter har Jørgen Skeel Due til Sønderslev købt de forskellige parter i godset, og han har i hvert tilfælde inden 1683, da den store landopmåling fandt sted, fået godset samlet. Medens Hundsbæk under Erik Juel havde haft en anseelig størrelse med nogle og tres gårde og bol i de nærliggende landsbyer foruden noget kannikegods, så var det naturligt nok blevet formindsket efter splittelsen i 1657. Hovedgårdsmarken målte dog i 1683 ialt 145 tdr. pløjeland foruden 29 tdr. land, som dyrkedes i 2 år og hvilede i 12 år<sup>28)</sup>.

I sommeren 1661 flyttede Niels Juel fra admiralgården i København til et hus ikke langt derfra ved det nuværende Kongens Nytorv. I Københavns grundtakst for 1661 står således i listen over »nyopbygte våninger i St. Annæ quarter« blandt andet admiral Juels gård, der her er opført til 1300 rdl.<sup>29)</sup>. Det er vanskeligt nøjagtigt at angive, hvor Niels Juels nye gård har ligget, men med denne som udgangspunkt samlede han i løbet af 1660'erne og 70'erne et anseeligt grundareal med en del ejendomme og bygninger. Sandsynligvis er det afdøde Jørgen Brahes gård, han er flyttet ind i, selvom han først den 27. november 1661 har fået skøde på den. Til denne ejendom hørte en stor have samt 11 »boder og lejevåninger«, som han fik tilskødet lejen af fra sidste Michaelis dag<sup>30)</sup>.

Samme år, nemlig den 22. juni 1661, blev Niels Juel viet til Margrethe Ulfeldt, datter af Knud Ulfeldt til Svenstrup og fru Vibeke Podebusk til Borreby. Margrethe Ulfeldt førte et skånsk gods med sig ind i ægteskabet. Det var godset Boserup med tilliggende jordegods, som hun havde arvet fra sin far. Boserup ligger 14 km øst for Helsingborg i Risekatsløsa sogn, Luggude herred. Ved freden efter den sidste svenskekrig måtte Frederik III som vederlag for Bornholm afstå en del gods i Skåne, og for at få tilstrækkeligt hertil mageskiftede han gods her med gods andetsteds i landet. Jomfru Margrethe Ulfeldt var en af dem, der måtte mageskifte skånsk gods med kongen, og i 1661 ordnede Niels Juel denne sag for hende. I hartkorn var den godsmængde hun gav i Skåne i alt 60 tdr. 3 skp. 5 fjk. og 2<sup>2</sup>/<sub>5</sub> alb., og

<sup>27)</sup> Viborg landsarkiv, Malt herreds tingbog s. 72, d. 6. 10. 1660.

<sup>28)</sup> Danske slotte og herregårde, ny saml. III, s. 495 f.

<sup>29)</sup> Kbh.s diplomatorium, I, s. 765.

<sup>30)</sup> Odense landsarkiv, Stamhuset Taasinges arkiv, »Gamle dokumenter vedr. admiral Niels Juel«.

for dette fik hun noget spredt gods i Halds len i Jylland, der talte 50 tdr. 1 skp. 2 fjk. og  $2\frac{1}{3}$  alb. samt i rede penge 514 rdl. 16 sk.<sup>31</sup>). Boserup beholdt hun dog, og efter at Niels Juel og Margrethe Ulfeldt var blevet gift, finder vi, at førstnævnte nu kalder sig admiral Niels Juel til Boserup. Hvor meget de har opholdt sig her i Skåne i et nu fremmed land er uvist, men helt uden interesse for Niels Juel har dette jordegods næppe været, siden vi både i 1661 og 1662 finder, at han køber nogle bøndergårde hertil<sup>32</sup>). I 1665 er godset blevet solgt til den svenske greve Ludvig Lewenhaupt<sup>33</sup>). Vi kender ikke noget til hovedgården, som den så ud, da Niels Juel ejede den, thi midt i det følgende århundrede blev bygningen revet ned og erstattet af den hovedbygning, der står i dag<sup>34</sup>).

Ved mageskifterne for Margrethe Ulfeldt erhvervede hun muligvis også gods på Bornholm, for vi finder nemlig, at kongen den 11. september 1662 bevilgede, »at Niels Juel må lade føre toldfrit fra Bornholm dette efterskrevne, som han for hans egne bønder dem sammesteds bekommendes vorder og til sin egen husholdning agter at forbruge, nemlig 4 køer, 2 unge stude, 16 små unge stude med 44 stykker får og lam«<sup>35</sup>).

#### *Sæbygård.*

I 1667 købte Niels Juel i Hjørring amt Sæbygaard, der kun lå 3 km fra Kattegat, så han selv i sit fredelige domicil var nær vandet.

I købebrevet fra den 24. december 1667 står der:

Birgitte Trolle sal. Manderup Brahes til Torbenfeld overdrager og sælger til ærlig og velbyrdig mand Niels Juel, kgl. maj.s admiral på Bremerholm Sæbygaard og al dens underliggende gods, som i Volstrup sogn og birk ligger efter den gamle underskrevne jordebog af sal. Otte Brahe samt Løgtvedgaard i Høreby sogn med 2 der underliggende afbygger Rolden og Huillebeckvad med al sin rette tillæggelse samt birkerettigheden til Volstrup birk.

Først skal beregningen af tønne hartkorn beregnes, som det findes i ovennævnte jordebog fra 1638 undtagen skovene, da de er meget forhuggede.

Da skal af 24 uvildige mænd sættes og taxeres og derefter betales, og ingen gadehuse eller dissers afgift regnes. Sæbygaards bygning bliver i købet med og for intet beregnet. Ligeledes alt nagelfast, som kakkell-

<sup>31</sup>) Rigsark., Skatkammeret, II Kgl. eksp., 1 Danske sekretariat, Jordebog på hvis gods, som er given for Bornholm 1661-74, s. 2, s. 167 og s. 226 og Rentekammeret, VI Kasse- og regnskabsvæsen, 4 Søetatens kasse 1664-70, Kassejournal s. 9, d. 27.6. 1664.

<sup>32</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 11. 7. 1661 og d. 11. 6. 1662.

<sup>33</sup>) Knud Fabricius: Skånes overgang fra Danmark til Sverige 2, 1906, s. 100.

<sup>34</sup>) Vivi Horn: Herrarna till Runsa, Stockholm 1928.

<sup>35</sup>) Sjæll. tegnelser nr. 364, d. 11. 9. 1662.

ovne, brøgerskedlen, sejerværket, smedjeredskab, træboskab, skabe, bænkekister, borde, sengesteder o. lign.

Gårdhustakst regnes for 64 tdr. korn 1 skæppe 1 fjerding og 1 album. Bøndergods regnes også som det i jordebogen regnedes. Hver tønne hartkorn i gårdsens takst skal betales med 40 rdl. og af bøndergodset 35 rdl. for tønden. Al restancen beholder Niels Juel undtagen dette års landgilde, som det står Birgitte Trolle frit for at indkræve. Gården skal leveres til Niels Juel den 1. maj 1668, og fra den tid skal renten angående Sæby mølle, som skylder årligt 60 tdr. mel betale dette til Niels Juel, hvorfor han skal give til Birgitte Trolle 150 rdl. Rug-sæden, som er 50 tdr. skal betales til Birgitte Trolle, hver tønne med 9 mark danske. Volstrup kirke og kongetiende overdrages helt til Niels Juel.

Birgitte Trolle skal inden den 1. maj 1668 give Niels Juel fuldkommen skøde og følgebrev. Pengene skal betales således: Nu og til den 11. juni 1668 tilsammen 4000 rdl. og siden årlig 4000 rdl. med halvdelen den 11. december og halvdelen den 11. juni, indtil hele summen er betalt, nemlig 17000 rdl. in specie.

Brevet er underskrevet af sal. Manderup Brahes enke Birgitte Trolle, Corfits Trolle og Niels Juel. Straks juleaftens dag betalte Niels Juel de første 1000 rdl., og allerede den 10. januar 1668 betalte han de følgende 3950 rdl. in specie<sup>36</sup>).

Selve skødet blev først udfærdiget et år efter, og her får vi nøjere angivet, hvad Sæbygaard og dets tilliggende gav ejeren<sup>37</sup>), og sammenholdt med en udskrift af jordebogen kan vi bedømme godset.

|                                                                                                                                                                                        |                              |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|
| Sæbygaard, hovedgård med al tilliggende ejendom,<br>fiskevand, enemærke, skove kaldet Ørendal,<br>Sønderlund og Nørlund med al anden herlig-<br>hed taxeret i søskendeskifte for ..... | 64 tdr. 1 skp. 1 fj. 1 alb.  |
| Memhauge, afbrudt, ødelagt og dets ejendom un-<br>derlagt hovedgården .....                                                                                                            | 11 - 4 - - - 2 -             |
| Sæbygaards mølle liggende ved gården .....                                                                                                                                             | 16 - - - - - -               |
| Ialt ..                                                                                                                                                                                | 91 tdr. 5 skp. 2 fj. - alb.  |
| Bøndergods ialt .....                                                                                                                                                                  | 342 - 4 - 3 - 1 -            |
| Ialt ..                                                                                                                                                                                | 434 tdr. 1 skp. 1 fj. 1 alb. |

samt Sæbygaards birkerettighed og den på godset liggende teglovn, item den adelige begravelsesrettighed i Volstrup kirke med al anden frihed og herlighed<sup>38</sup>).

Sæbygaard lå i det pragtfulde bakkede terræn i ådalen omgivet af

<sup>36</sup>) Odense landsarkiv, Stamhuset Hverringe nr. 43, Sager vedk. Sæbygaard og Stenshede godser 1563-1677, Købebrevet på Sæbygård.

<sup>37</sup>) Valdemar Slot, Sæbygaards skøde i original.

<sup>38</sup>) Odense landsarkiv, Hverringe nr. 43, Sæbygaards jordebog.

sine bøgeskove og sin park ikke langt fra den udskilte købstad Sæby. Den bestod af en hovedgård og en ladegård. Hovedgården, selve borgen, der var omgivet af voldgrave på alle fire sider, havde 4 fløje. Nordfløjen, der var hovedbygningen, var bygget af Pernille Oxe i 1565, sandsynligvis med den kendte herregårdsarkitekt Dominicus som bygmester. En særpræget kvademuring, der var et karakteristisk træk ved hans bygninger, træder tydeligt frem på det ottekantede trappetårn, der står i borggårdens østlige hjørne. Denne fornemme gamle bygning, der i det store og hele er bevaret urørt fra hin tid, har været en værdig ramme for Niels Juel og hans familie, og i den statelige riddersal med det svære bjælkeloft får man endnu i dag et indtryk af den fornemhed, der har præget livet her. Østfløjen, der vistnok også er bygget af Pernille Oxe, havde ligesom nordfløjen to stokværk, og mod vest og syd var der to bindingsværksfløje, den ene i to etager og den anden i een. Hvor meget, der fandtes af vestfløjen i Niels Juels tid, vides ikke, thi i 1688 var den i hvert tilfælde borte, og borggården i stedet blot lukket med en mur.

Selv om der muligvis kan være sket ændringer i de sidste 15 år, kan vi dog i en oversigt fra 1698 efter Holger Pachs død (denne købte Sæbygaard af Niels Juel i 1683) få et indtryk af de lokaliteter, der fandtes på borgen, nemlig: riddersalen, dagligstuen, borgestuen, den salig mands kammer, velb. fruens sengekammer, jomfruens sengekammer, den store fruerstue og velb. fruens fadetur samt forskellige gæsteværelser bl. a. et over kirken. Desuden var der pigernes kammer, et lidet kammer over skolen, Paul Ottensens kammer, Christen Andersens kammer (denne er flere gange nævnt som Niels Juels fuldmægtig, og han er åbenbart fulgt med gården til dens næste ejer) samt ladefogdens kammer. Til køkkenregionerne hørte selve køkkenet, det gamle køkken, det store fadetur, mælkestuen, bryggerset og et rullekammer foruden en daglig kælder, vinkælderen og jordkælderen. Bemærkelsesværdigt er det iøvrigt af denne liste at erfare, at der på Sæbygaard har været såvel et kapel som en skolestue<sup>39</sup>). Fra borggårdens nordfløj førte en vindebro over den brede voldgrav til ladegården. Denne havde blot een grundmuret bygning, laden, medens de øvrige huse var bindingsværk med lergulv. Her var bl. a. ridestalden, gæstestalden og to øxenhuse.

Sæbygaard var velindrettet fra Pernille Oxes dage, og Niels Juel forstod at gå i hendes fodspor. Han udbedrede gården, uddybede voldgraven og afrundede det tilliggende godsareal, selv om han næppe har haft megen tid til overs fra sin tjeneste, og det synes som om han i sin hustru har haft en god hjælp. Desuden har han haft sin fuldmægtig til at lede birketinget, der hver lørdag afholdtes i tinglunden syd for

<sup>39</sup>) Sæbygaard, »Syn over godset ved Holger Pachs døde«.

gården. Her stævnede folk fra hele godset den ene gang om ugen sammen; på vej dertil har de ikke kunnet undgå at se det strenge rettens symbol, galgen, på Knæverhede tegne sig mod den sydlige himmel.

1668 flyttede Niels Juel ind på gården, og indtil krigsudrustningerne i 1675 har han opholdt sig her, når han kunne afse tid dertil. I Niels Juels arbejde med godset får man et lille indblik gennem forskellige bevarede dokumenter. Allerede i 1668 sluttede han kontrakt med graver Villads Nielsen, om »at rydde og forfærdige den dam«, som ligger øst for gården og ordne dæmningen, der ligger øst for samme dam<sup>40</sup>). Betalingen for arbejdet var 180 sletdaler og 6 tdr. rug. Tilsyneladende er Niels Juel den første, der har ladet grave voldgrav østen for gården, idet man før den tid har anset dammen for at være tilstrækkelig. Niels Juels ridefoged var Christen Andersen, som vi ofte ser optræde i tingbogen i forbindelse med inddrivning af landgilde. I april 1669 lod Niels Juel godset syne for at erfare gårdenes og husenes tilstand, og i tingbogen blev siden indført en nøje gennemgang af de reparationer, der burde foretages ved hver eneste af bygningerne<sup>41</sup>). I juni samme år synedes derefter alle Sæbygaards skove, nemlig Knagelund skov vesten for gården, Dyrheden skov østen for og Løgtved skov sønden for samt Bavensgaards skov, Birkemose skov, Ørtofte skov, Grønhede skov, Knæverhede skov, Langtved skov og Scholstrup skov<sup>42</sup>). I november blev godset atter synet, og da var manglerne de allerfleste steder afhjulpet<sup>43</sup>).

I 1669 købte Niels Juel af Henrik Bjelke en gård i Ørtoft by, i 1670 to stykker eng af provst Hartvig Kaas og af Vendelbo stift et degnebol, i 1671 en rettlighed i Sæby mølle af Katrine v. Vitinghof og desuden to gårde i Volstrup sogn af henholdsvis Laurits Lamstrup og af Kirsten Juel, o. s. v. i de følgende år<sup>44</sup>). Desuden mageskiftede Niels Juel gods for at få bedre samling på det, der hørte til Sæbygaard, og foretog således i 1673 et værdifuldt mageskifte, idet han for forskelligt strøgods, nemlig 4 gårde, 2 huse og en halvpart i en mølle fik følgende: 1) jus patronatus til Volstrup og Hørby sogne i Børglum herred, Aalborghus amt med kirkens andel af 2) korn- og kvægtienden af de nævnte sogne, 3) herligheden til præstegården i Volstrup, 4) præstegårdens bygning, som han har tilforhandlet sig, 5) herligheden til anneksgården og degnebolene samt kaldsretten<sup>45</sup>). Kirkens andel i tienderne af Volstrup sogn beregnedes til 32 tdr. hartkorn og af Hørbye sogn til 22 tdr. hartkorn, der alle vurderedes til 25 rdl. pr. tønne d. v. s. i alt 1350

<sup>40</sup>) Viborg landsarkiv, Sæbygaard birks tingbog 24. 10. 1668.

<sup>41</sup>) Viborg landsarkiv, Sæbygaard birks tingbog 17. 4. 1669.

<sup>42</sup>) Viborg landsarkiv, Sæbygaard birks tingbog 12. 6. 1669.

<sup>43</sup>) Viborg landsarkiv, Sæbygaard birks tingbog 13. 11. 1669.

<sup>44</sup>) Odense landsarkiv, Hverringe nr. 43, d. 13. 6. 1669, 2. 7. 1670, 23. 8. 1670, 12. 3. 1671, 24. 5. 1670, 30. 12. 1670.

<sup>45</sup>) Kronens skøder s. 385, d. 11. 3. 1673.

rdl., mens det forskellige strøgods beregnedes til 1366 $\frac{1}{2}$  rdl. og 21 sk. Året efter fik Niels Juel yderligere tilladelse til at overtage Volstrup og Hørbye kongetiender<sup>46</sup>). Naturligvis kunne alle disse udvidelser, som til stadighed foretoges, ikke undgå at bevirke nogen trætte nu og da, som i 1674, da man stredes om »et stykke jord og fædrift, Vester Løcklunds mose kaldet, som en tid lang skal have fulgt Sæbygaards ejere«<sup>47</sup>).

I 1673 foretog Niels Juel en afrunding af sit gods i større linier, idet han købte det lille herresæde Stenshede, der lå en 3–4 km nordvest for Sæbygaard. Denne gård havde i et par hundrede år været i slægten Vognsens eje. Først 1664 solgtes den til Preben Banner, hvis enke efter at have haft den bortforpagtet i nogle år solgte den til Niels Juel<sup>48</sup>). Stenshede hovedgård takseredes da til 20 tdr. hartkorn<sup>49</sup>).

#### *Valdemar Slot.*

Den skånske krig kom til at stå som et vendepunkt i Niels Juels liv og karriere. Selvom hans dygtighed havde været værdsat tidligere, betød hans træning og hans taktiske føring af flåden, at også politikerne måtte anerkende ham. To gange var han af politiske grunde blevet forbigået ved besættelsen af stillingen som øverstkommanderende til søs. Første gang da man indkaldte den europæisk berømte Cort Adeler, og anden gang da Cornelis Tromp blev ansat. Begge gange var det udnævnelser, der skulle passe til det udenrigspolitiske spil.

Niels Juel kom derfor til at stå i skyggen af disse berømtheder, indtil skæbnen gav ham lejlighed til den 1. juli 1677 at vise, at han selv var af samme støbning som disse mænd. Hans sejre og erobringer under slagene bragte ham en anselig sum i prisepenge, nemlig for årene 1676 og 1677 i alt 22.460 rdl.<sup>50</sup>). Kongen slap imidlertid for at udbetale alt dette i rede penge, idet han i 1678 tilstod Niels Juel efter dennes ønske »for hans megen tro og villige tjeneste i denne fejde allerunderdanigst bevis, at må til sin ejendom bekomme alt det rytterbøndergods, som på Tåsinge under provinsen Fyen og Nyborg amt beliggende er«, hvilket ville sige, at Niels Juel fik en part i Valdemar Slot hovedgård og noget spredt bøndergods, som alt ialt beløb sig til 809 tdr. 5 skp. 3 alb. Til 40 rdl. tønden var værdien således 32.385 rdl. 30 sk., hvorefter blev fradraget prisepengene, så Niels Juel kunne nøjes med at lægge de 9925 rdl. 30 sk. på bordet; han lagde hermed grunden til det prægtige gods,

<sup>46</sup>) Jyske reg. nr. 83, d. 29. 7. 1674.

<sup>47</sup>) Jyske tegn. nr. 64, d. 11. 11. 1674.

<sup>48</sup>) Danske slotte og herregårde III, s. 456.

<sup>49</sup>) Odense landsarkiv, Hverringe nr. 43, d. 7. 11. 1673.

<sup>50</sup>) Rigsark., Sjøstaten, XIV Admiralitet som domstol, 7 »Beregninger ang. prisepenge 1677–78«.

som han efterhånden fik skabt i en af de smukkeste egne af Danmark<sup>51</sup>). Valdemar Slot fik Niels Juel ikke, da dette ejedes af to københavnske forretningsmænd Henrik Holst og Wensel Mathiesen, men han købte det af dem »med påstående grund og afindende materialier« for 258 rdl. til hver ifølge skøde af 15. august 1678<sup>52</sup>). Godset havde tilhørt Christian IV's søn med Kirstine Munk, Valdemar Christian. Da kongen ønskede en statelig bolig til sin søn, lod han bygmesteren Hans v. Steenwinkel den yngre lægge planen til et slot, der af renaissance-mesteren følsomt tilpassedes til den smukke natur. I løbet af 1630'erne blev den gamle borg Kærstrup nedbrudt, og 1639–44 opførtes i stedet Valdemar Slot. Steenwinkel døde i 1639, men andre rejste slottet efter hans plan. Det blev en stor to-etages bygning af røde mursten med et højt skifertækket saddeltag, hvorpå var 6 gavlkviste og en mængde små tagkarnapper. Den vendte sin facade mod øst d. v. s. mod Lunkebugten, og midt for bygningen blev anbragt et ottekantet indgangstårn med spir. På vestsiden var i hver ende føjet en kort lav sidefløj omsluttende slotsgården. Begge fløje havde spir og i den sydlige fandtes et kapel. Fløjene var langs hovedbygningen forbundet ved et galleri.

Tåsinge birk holdtes før reformationen på Kærstrup, senere ved Landet kirke og ved Strammelse, men Valdemar Christian opnåede, at birketinget skulle holdes ved Valdemar Slot. Imidlertid døde han i 1656 i krigstjeneste i Polen, og godset gik da tilbage til Kirstine Munk, og det overgik ved hendes død til datteren Hedvig i 1658. Under svenskekrigene, hvor mange egne i Danmark hærgedes, led også Valdemar Slot betydelig skade ved bl. a. en tid at måtte huse 100 svenske ryttere med deres heste. Tydeligt ser vi det af følgende uddrag af en synsforretning, der i maj 1660 foretoges af 8 af øens dannemænd:

Ved 80 vinduer er stenene slået i stykker. Alle vinduesstænger, som var af jern, samt jernringene er borte. I facaden mod øst er blot 6 huller uden vindueskarme. På 6 kældre mangler portene. Ligeledes mod vest og i fløjene findes i stedet for vinduer blot huller, ja selv ind til kappellet er 9 af de store vinduer brækket i stykker. Spirene er væk, og skifertaget har huller. Indvendig er døre brækket af muren, kun 5 døre er tilbage, og i dem er ingen låse. Der er intet panel mere i stuerne. Vægtergangen mellem fløjene er også borte. Skibsbroen er væk. I stalden er båsene brækket i stykker, og i loen er alle luger borte. I 6 bindinger er løsholterne væk. Bryghuset og mælkehuset savner ligeledes døre og vinduer, ligesom skorstenene her er brudt ned. Lofterne er fjernede flere steder, og huller i muren er der også. 3 små hølader er helt ødelagt, og den store lade har fået taget brækket i stykker. Desuden

<sup>51</sup>) Kronens skøder s. 447, d. 14. 3. 1678.

<sup>52</sup>) C. G. Høgstrøm: Taasinge på Niels Juels tid, Nyborg 1916.

blev ligesom bygningerne også indbo og forråd af al slags røvet og bortført<sup>53</sup>).

Tiden efter krigen var forvirret og forholdene økonomisk vanskelige, så Kirstine Munks datter Hedvig måtte snart pantsætte det hærgede gods med slotsruinen. Det blev splittet ad, men den del, som Corfits Ulfeldt havde fået, blev efter dommen over ham overtaget af kongen og udlagt som ryttergods. Den 9. februar 1678 ansøgte Niels Juel kongen om at måtte erhverve det for sine prise penge, og da beløbet blev højere end fordringen, tilbød han at betale Chr. Bjelkes prise penge med det overskydende beløb. Den 2. marts tillod kongen salget, den 11. marts blev regnskabet gjort op, og den 14. marts blev skødet på godset udstedt<sup>54</sup>). Godset omfattede da op mod 100 gårde, men med spredt beliggenhed, og slottet købte han som tidligere omtalt særskilt ifølge skødet den 15. august 1678<sup>55</sup>).

Den fortsatte krig optog imidlertid Niels Juel helt, så han kun fik lidt tid til at tage sig af Valdemar Slots anliggender, men da freden var sluttet, finder vi ham i fuld gang med genopbygningen af slottet. Han gav nybygningen navnet Tåsingshus, et navn der dog aldrig vandt hævd. Det gamle slot blev nu ændret i mere moderne smag d. v. s. renaissanceen afløstes af barok. Det høje tag blev afvalmet, de murede kvistgavle forsvandt, og i stedet for det store indgangstårn midt for østfacaden anbragtes en bred tvedelt trappe, ligesom efter de nye stilkrav de fem midterfag blev fremhævede. I det hele kom det nye slot til at fremstå i en særpræget stilblanding. Også de to fløje blev genopført, og kapellet fik nu sin egen indgang. Til begge fløje blev der bygget en høj trappe<sup>56</sup>). Først i efteråret 1687 blev slottets kapel fuldendt, og det indviedes under stor højtidelighed. Valdemar Slot var nu genrejst i sine fornemme og store dimensioner som et synligt vartegn ved indsejlingen til Svendborgsund.

Niels Juel var også i disse år i gang med at samle godset ved mageskifter eller gårdkøb. I 1686 fik han udvidet sin bevilling fra 1679, så hans gods på øen i hele hans levetid måtte blive skånet for kop- og kvægskat såvel som for alle andre skatter undtagen for prinsessestyr<sup>57</sup>). I 1688, da Tåsinge blev opmålt og matrikuleret påny i lighed med resten af Danmark, ser vi at godset er udvidet adskilligt<sup>58</sup>). Han havde først og fremmest interesseret sig for at købe de gårde, der lå i den nordligste del af øen nærmest Valdemar Slot. Alt nord for Mejlby var nu blevet

<sup>53</sup>) C. G. Høgstrøm a. a. s. 20–23.

<sup>54</sup>) Kronens skøder s. 447, d. 14. 3. 1678.

<sup>55</sup>) C. G. Høgstrøm a. a. s. 15.

<sup>56</sup>) Danske herregårde II, s. 361–71 og Danske slotte og herregårde III, s. 60–74.

<sup>57</sup>) Rigsark., Rentekammeret, Kgl. resolutioner nr. 4903, d. 9. 3. 1686.

<sup>58</sup>) Odense landsarkiv, Stamhuset Tåsinges arkiv 260, godsarkivet A III, »Nye landmålingsmodeller over Taasingeland 1688«.

hans, og yderligere havde han adskillige gårde i de andre byer sydpå. Kun i Skovballe ejede han endnu ikke noget. Gårdene var bl. a. erhvervet fra Otte Rantzau, Peder Samsing, Jens Rodsten, Anders Eichenbaum, Claus Brockenhus og Anders Rode, og af de ca. 175 gårde, der fandtes på Tåsinge, var kun 22 endnu ikke i hans eje. Af disse tilhørte de 13 Brøgmænd, de 7 Peder Samsing, 1 Claus Brockenhus samt 1 Knud Urne.

I 1689, da Niels Juel skulle stå til søs med en krigsudrustet flåde, der afventede nye fjendtlighedsudbrud, fik han udstrakt sine privilegier vedrørende skattefrihed for godset til alt det gods, han erhvervede sig på Tåsinge, og de skulle gælde både så længe han og hans søn levede<sup>59</sup>). Efter Niels Juels ønske fik de yderligere konfirmation den 9. januar 1692. Ved denne lejlighed opregnes atter enhver gård og bondes hartkorn samt tiendeydelserne til Niels Juel. For selve slottet var værdien nu opregnet således:

|                                                    |                              |
|----------------------------------------------------|------------------------------|
| Valdemar Slots hovedgårdstakst .....               | 56 tdr. 1 skp. 1 fdk. 1 alb. |
| Slottets have og enemærker, ialt 320 svins olden . | 13 – 2 – 2 – 2 –             |
| Perskovs mølle: af jorden .....                    | – – 2 – 1 – –                |
| af malingen .....                                  | 4 – – – – –                  |
| En vejrmølle: af malingen .....                    | 2 – – – – –                  |
| Svennerups hus .....                               | – – 1 – – –                  |

|               |                              |
|---------------|------------------------------|
| Ialt hartkorn | 56 tdr. 4 skp. 2 fdk. 1 alb. |
| skove         | 13 – 2 – 2 – 2 –             |
| mølleskyld    | 6 – – – – –                  |

|                                                      |              |
|------------------------------------------------------|--------------|
| Brejninge sogn: kongens og kirkens parttiender ..... | 47 tdr. htk. |
| Bjerrebys sogn: kongens og kirkens parttiender ..... | 84 – –       |
| Lande sogn: kongens og kirkens parttiender .....     | 26 – 2 skp.  |
| mens kongens part ligger til Universitetet.          |              |

Ialt tiende i htk. 157 tdr. 2 skp.  
htk.

|                                                                                |                 |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| Vemmenæs lille skov og færgehuses løcker .....                                 | 230 svins olden |
| Vordenæs skov .....                                                            | 160 –           |
| og 4 jordegnes part .....                                                      | 19 –            |
| Hr. Peder Jensens præstegårds løcker .....                                     | 16 –            |
| Horseskov, hegnet og Lamberts mose .....                                       | 200 –           |
| Brejninge skov og mark, Nørreskov og mark samt Troense og Vindeby færger ..... | 120 –           |
| Annexpræstegården i Brejninge skov og mark .....                               | 10 –            |
| Nørskov til Lundby .....                                                       | 4 –             |
| Lunde, Lundehaver, Tingmose og Jordmose haver .....                            | 15 –            |
| Lundsballe haver .....                                                         | 3 –             |

Ialt skove 777 svins olden  
er 32 tdr. 3 skp.<sup>60</sup>)

<sup>59</sup>) Rigsark., Rentekammeret, Kgl. resol. nr. 8471, d. 30. 5. 1689.

<sup>60</sup>) Valdemar Slot, Etatsråd Knud Juels privatarkiv 1692–1738, d. 9. 1. 1692.

Hertil kom så alt bøndergodset. Desværre er oversigten over dette imidlertid ikke bevaret fuldstændig, idet de sidste sider med sammentællingen mangler. Tilmed er det byer, hvor det kunne være interessant at følge Niels Juels gårdkøb, men vi har kunnet se, hvorledes han siden 1688 har købt de tilbageværende gårde i Bierreby, Giesinge by og Søby.

Med det ruinerede gods Hundsbæk som basis havde Niels Juel ved dygtige pengeanbringelser udviklet sig til storgodsejer. Fra de magre egne i Nordjylland og de misrøgtede egne i Sydjylland flyttede han efterhånden ved mageskifter og køb sine ejendomme til de fede og frodige jorder på Tåsinge og Sjælland. Det var en udvikling i rigdom og velstand, der vel ikke alene kan udledes af de indtægter, han havde haft som admiral, men også må tilskrives det, at han ikke var ødsel, men forstod at anbringe sine penge på indbringende måde. Vi kan se det deraf, at han ihærdigt og målbevidst stadig opkøbte gårde og jord til Sæbygaard, så den udvikledes til et stadig større og mere velafrundet herresæde, og vi kan se det samme gentage sig, da det gælder Valdemar Slot. Jordegodset i Skåne fik han solgt eller mageskiftet, en del af det vist med bornholmsk jord, thi her mageskiftede han en hel del med gårde på Fyn. I 1679 erhvervede han således på denne måde i Nyborg og Odense amter gods for 2960 rdl. 15 sk. ved mageskifte med gods på Bornholm<sup>61</sup>). Men samtidig med at han skabte sig det fornemme gods Valdemar Slot samlede han også ejendomme i København til en herskabelig bolig her.

#### *Niels Juels palæ i København.*

Endnu inden Niels Juel kom i gang som godsejer, var han optaget af at skaffe sig en standsmæssig bolig i København. Det er tidligere nævnt, at han i 1661 erhvervede sig en gård i det helt nye kvarter, der var ved at vokse op ved Kongens Nytorv. Siden da købte han stadig nyt grundareal. Det er vanskeligt at angive nøjagtigt, hvor de enkelte ejendomme, han købte, har ligget, men her kan angives købene:

Den 28. 9. 1664 af kandestøber Claus Becker 2 huse liggende mellem sal. dr. Claus Blommes børns våninger på den østre side og Rasmus Sandager på den vestre side med bygning, gårdsrum og fortov til gaden<sup>62</sup>).

Den 3. 1. 1665 af studiosus Frederick Plum 2 huse og våninger jordfri grund og ejendom liggende i Bredegaden mellem en våning, som tilhører Hans Zoega, hvori bor kgl. maj.s bøsse-skytte Anders Mogensen, mod øst og Niels Juels egne våninger, som han har købt af Claus Becker, mod vest<sup>63</sup>).

<sup>61</sup>) Kronens skøder s. 466, d. 24. 1. 1679.

<sup>62</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 28. 9. 1664.

<sup>63</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 3. 1. 1665.

Den 18. 5. 1665 af Jochum Speigelberg, garver, en liden ubebygget plads, der ligger bag de 4 ovennævnte våninger og på de andre sider støder op til Niels Juels egen plads, Speigelbergs egen grund og til det store nye torv<sup>64</sup>).

Den 31. 5. 1665 af Anders Olufsen på sin hustru, Marie Pedersdatter, og sin svingerindes, Anne Pedersdatters, vegne samt af Jochum Speigelberg på sine myndlinge Johan Clausens og Marie Clausdatters vegne, en våning liggende i Bredegade mellem Niels Juels gård på den ene side og nagelsmed Børge Andersens på den anden side<sup>65</sup>).

Den 8. 8. 1666 af kong Frederik III et stykke jord og plads »som Bredegaden tilforn været haver«, der strækker sig fra Niels Juels hus til Johan Madtzens plads, dog skal Niels Juel være forpligtet til gaderne at lade forfærdige, brolægge og siden vedligeholde på egen bekostning. Niels Juel eller hans arvinger må ikke bygge nogen bygning ud på gaden indtil rendestenen, men gaden skal »holde sin bredde uhindret«<sup>66</sup>).

Den 8. 2. 1667 af professor Hans Zoega en grund med 2 huse liggende i Bredegaden på den østre side op til H. N. Daniels arvingers våning og på den vestre lige overfor Niels Juels egen våning. Zoega skal lade de 2 huse bryde ned<sup>67</sup>).

Den 9. 12. 1667 af skibsskriver Peder Nielsen et lidet halvtagshus på 5 fag liggende mellem tapetvæver Hendrich Willous hus på den nordre side og rådmænd Hendrich Jacobsens hus og have på den søndre side<sup>68</sup>).

Den 18. 2. 1671 af sergeant Nikolaj Magnus en ny våning i den ny-anlagte Norgesgade »i længdens ende noget spids langs ud med den forreste side« og bagud til den kasserede Bredegade. I bredden støder den da op til Jens Andersen Wolfs hus, hvor skipper Jens Tømmermand bor<sup>69</sup>).

Den 15. 6. 1671 af »ærlig og discrete karl Jørgen Danielsen, contrafeyergesell«, 3 våninger liggende i Bredegaden mellem Niels Juels og stenhugger Jens Andersens pladser. Husene har grundmuring, er et loft høje og er på 10 fag<sup>70</sup>).

Den 9. 3. 1672 af Jens Jensen Wissing en grund liggende inden for Bredegaden ved Kongens Torv. Mod syd vender den op til Niels Juels egen gård, mod nord til et hus tilhørende Johan Gyldenløve, mod vest til Wissings eget hus og mod øst til Niels Juels have<sup>71</sup>).

Den 16. 3. 1672 af »ærlig og beskeden mand« Hermund Willumsen

<sup>64</sup>) Gaunø, Adkomstdokumenter vedr. det Thottske palæ nr. 2, d. 18. 5. 1665.

<sup>65</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 31. 5. 1665.

<sup>66</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 8. 8. 1666.

<sup>67</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 8. 2. 1667.

<sup>68</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 9. 12. 1667.

<sup>69</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 18. 2. 1671.

<sup>70</sup>) Gaunø, Adkomstdok. nr. 133, d. 15. 6. 1671.

<sup>71</sup>) Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 9. 3. 1672.

Treslant et hus og grund liggende i Bredegaden, der i syd støder op til Niels Juels egen gård, den anden ende til gaden mellem 2 huse, der tilhører Michel Nielsen<sup>72</sup>).

Alle disse grundkøb tyder på et målbevidst samlearbejde, og der har sikkert været flere end de hernævnte, thi allerede i april 1668 oplyses i den nye grundtakst, at Niels Juel i St. Annæ kvarter, Strandstræde, har liggende »Niels Juels gård, have og 9 våninger, med 1 våning til Kongensgade«<sup>73</sup>). Niels Juel formåede således tidligt at få sin egen lille »herregård« indenfor Københavns volde, og her på sin nye ejendom har han holdt til i den tid, hvor den daglige tjeneste har krævet hans nærværelse på Holmen.

Med »Niels Juels gård« i København og Sæbygaard i Vendsyssel havde den unge admiral placeret sig, som det tilkom en mand af gammel dansk adel. Han havde skabt en værdig ramme og en statelig baggrund for sin fremtræden, så han kunne føre en standsmæssig tilværelse. Han var trods sømand solidt forankret i den danske jord og viede også denne sine kræfter, når tjenesten tillod det. Medens flere af datidens admiraler ofte deltog ivrigt i søhandel og oversøisk købmandskab, var Niels Juel kun i ringere grad engageret her.

I løbet af 1670'erne købte han yderligere nogle nabogrunde og huse, så han efterhånden fik en sammenhængende stor grund på hjørnet af Kongens Nye Torv og Norgesgade, det nuværende Bredgade. I 1680 købte Niels Juel af viceadmiral Chr. Bjelke en gård med huse og gårdsrum, der stødte op til hans egen gård, og i 1683 lykkedes det ham at købe en grund i Norgesgade af skipper Joen Hansen, så han nu havde mulighed for at opføre en ny bygning af fornemmere tilsnit<sup>74</sup>). Niels Juel forelagde da for kongen sine planer om, »hvorledes han vil bygge en real bygning af grundmur på hans plads ved Kongetorvet«, og opnåede som følge heraf skattefrihed for grundskat i de følgende 10 år. Desuden fik han tilladelse til, at hvad han ville indføre af materialer til sin bygning måtte passere toldfrit. Kongen var interesseret i en værdig ramme om det nye torv.

Niels Juels palæ blev opført i hollandsk barok-klassicisme med sandstenspilastre. Facaden mod torvet havde desuden midtrisalit og taget var et valmtag, der i fronten blev brudt af en balustradekronet kvist i 3 fag. Da huset lå som hjørnejendom, kunne der ikke opnås samme symmetri i hele anlæggets opbygning som i det overfor liggende palæ, der tilhørte Gyldenløve, det nuværende Charlottenborg. Trappehuset indvendig lå øst for gennemkørslen, så der var nem adgang til begge fløje.

<sup>72</sup>) Gaung, Adkomstok. nr. 134, d. 16. 3. 1672.

<sup>73</sup>) Kbh. dipl. VII, s. 839, d. 4. 4. 1668.

<sup>74</sup>) Gaung, Adkomstok. nr. 135, d. 23. 7. 1683 og nr. 8, d. 7. 8. 1683, Odense landsarkiv, »Gl. dok.« d. 22. 7. 1680, Sjæll. tegn. nr. 289, d. 7. 8. 1683 og nr. 290, d. 7. 8. 1683, Sjæll. reg. XXIII 55-64 og XLIV 72-73.

De store, flotte og højloftede festrøm lå ud mod kongetorvet, medens de daglige saloner lå i fløjen mod Norgesgade. Der var malerier under lofterne, over dørene og på skorstenene i værelserne samt rigt prydede fremspringende kaminer. Væggen var betrukket med gyldenlæders-tapeter, og alt bar præg af at have en fornem og velhavende mand som ejer. Haven var ligeledes velplejet og forsynet med et springvand. For at undgå nysgerrige blikke var hele haven omgærdet af et plankeværk<sup>75</sup>).

I 1686 flyttede Niels Juel ind i sit nyopførte pragtfulde palæ sammen med sin kone og yngste datter Vibeke. Sønnen Knud (1665–1709) var da bortrejst, og datteren Sophie (1664–1722) var i 1682 blevet gift med Niels Krag til Egeskov. Vibeke (1673–1736) blev senere gift med vice-admiral Chr. Bjelke til Basnæs og Edelgave, og efter dennes død ægtede hun sin fætter Gregers Juel.

#### *Eriksholm og Totterupholm.*

Der var gået mange år fra de første grundkøb ved Kongens Torv i København til palæet var blevet færdigt, og i den samme tid skete store ændringer med Niels Juels jordejendomme ude i landet. Efter at Valdemar Slot var købt og genopført, afhændede han i 1682 Sæbygaard ved at mageskifte godset til Holger Pachs mod Eriksholm ved Holbæk.

Under den store opmåling og matrikulering af hele landet blev godset opmålt i 1688. Til Torupgård, der hørte til Eriksholm, lå 108 tdr. land, 72 læs hø og græsning til 23 høveder, og til Eriksholm lå 174 tdr. land, 110 læs hø og græsning til 52 høveder. Desuden regnedes der til Eriksholm landsbyerne Dragerup, Tjebberup og Dragerup skov samt Kongstrup og Arnakke foruden i Grandløse 19 af 33 gårde. Niels Juel opholdt sig dog i øvrigt vist sjældent på Eriksholm.

I tilknytning til mageskiftet i 1682 fik Niels Juel jus vocandi til både Grandløse og Asminderup sogne, selvom han kun var berettiget til jus patronatus til Grandløse kirke. Han købte også til dette gods forskellige gårde, og Torupgård blev i 1689 lagt under Eriksholm<sup>76</sup>). Under dette gods gav kongen i 1688 efter ansøgning Niels Juel tilladelse til at »lade indrette et herberg og værtshus med gode logementer, samt vin, øl og mad for rejsende og andre, som de måtte behøve og begære mod billig betaling.« Det skulle ligge i et ham tilhørende møllehus, der lå ved landevejen til Kalundborg mellem Kongstrup og Agerup på Sjælland, så »ingen på een mil vejs nær det rundt omkring må være tilladt nogen kro at holde,« undtagen dem, der i forvejen måtte have fået kongelig bevilling dertil. Til sidst i tilladelsen hed det, at det skal »med

<sup>75</sup>) Danske slotte og herregårde I, s. 199–208.

<sup>76</sup>) Kronens skøder s. 27, d. 4. 5. 1689.

bemeldte krohold skikkeligen tilgå og dermed efter loven og vores i slige tilfælde allernådigst udgangne forordninger tilbørligen forholdes<sup>77</sup>). Niels Juel kunne herefter til sine mange titler føje benævnelsen: kroejjer.

Det andet gods, Totterupholm, lå ca. 3 km vest for Fakse Ladeplads, altså ikke langt fra Fakse Bugt. Det er iøvrigt et fælles træk, men næppe tilfældigt, at alle de godser Niels Juel har købt har ligget ganske nær vandet. Det gælder både Sæbygaard, Valdemar Slot, Eriksholm og Totterupholm, mens arven fra hans far, Hundsbæk, og hans kones arv, Boserup, begge lå et stykke inde i landet. Totterupholm blev opført ca. 1560 på den nedlagte landsby Totterups plads. Af selve hovedbygningen, som den står i dag, er kun sidefløjene fra før 1700, mens hovedfløjen blev bygget fra 1847-49. Omkring den var voldgrave, og uden for disse lå avlsgården med stalde og lader. Ved overtagelsen af godset fik Niels Juel af kongen tilladelse til, at Borup Ladegård fremdeles måtte ligge og svare under Totterupholms hovedgårdstakst, og at Niels Juel og efterfølgende ejere i alle måder måtte nyde samme skattefrihed og anden herlighed af den som af hovedgården<sup>78</sup>). At Niels Juel i sine ferier også har opholdt sig her som på sine andre godser, har vi tilfældigvis bevis for, idet et brev fra ham den 8. august 1691 er dateret Totterupholm<sup>79</sup>). Også her samlede Niels Juel gods til gården. Således mageskiftede han i 1693 med kongen, så han i stedet for noget spredt gods i den nærliggende landsby Tystrup fik 5 gårde og 3 huse, hvorefter han ejede hele landsbyen. Da værdierne ved byttehandelen ikke var ganske ens, skulle Niels Juel yderligere betale 180 rdl. I 1694 købte han endvidere i den nærliggende Orup by 3 gårde og 2 huse, for hvilke han betalte 1097 rdl. 8 sk. til kongen<sup>80</sup>).

#### *De sidste år.*

I foråret 1690 var Niels Juel for første gang syg i længere tid. I maj måned beklager han på grund af »upasselighed« ikke at kunne fuldføre et arbejde for admiralitetet til rette tid, og sommeren igennem deltog han ikke i admiralitetsmøderne, som han ellers altid meget flittigt fulgte<sup>81</sup>). Sygdom og rekreation har vel været årsagen.

Måske har han da tyet til sin receptbog for at finde helbredelse. Denne bog på 85 foliosider findes i dag bevaret på Valdemar Slot<sup>82</sup>).

<sup>77</sup>) Sjæll. reg. nr. 36, d. 4. 2. 1688.

<sup>78</sup>) Kronens skøder s. 574, d. 31. 5. 1686.

<sup>79</sup>) Sjæll. tegn. s. 102, d. 11. 2. 1693.

<sup>80</sup>) Kronens skøder s. 129, d. 27. 7. 1694.

<sup>81</sup>) Rigsark., Søetaten, I Søkrigskancelliet, Geheime eingekommene saken 1690-91 nr. 33, d. 7. 5. 1690.

<sup>82</sup>) Valdemar Slot, Niels Juels receptbog.

Hvornår han er begyndt at få nedskrevet sine »redsepter«, som der står på første side, vides ikke, men tilsyneladende er det 14 forskellige, der har ført den for ham, så det må have strakt sig over en længere tid. I bogen er samlet gode råd og vejledninger, der vel er samlet fra kloge balberer og doctores. Nogle af recepterne i bogen er der sat et lille mærke ved, muligvis fordi de af en eller anden grund har interesseret måske ham eller en senere ejer af bogen. Af disse mærkede recepter kan nævnes følgende: Annis Aquavite – Aquavite imod vind. – Mafue Balsam – Bryst og Rygsalver – Sorte Brystkager, som kaldes Bechie Nigri – For brændende varme Øjne – En olie som koges af hunde – og Dette plaster heler alle sår, hvor gamle de end også er eller hvad flod, der kan være hos.

Som eksempel kan her gives opskriften på Annis Aquavite: »Annis 2½ pd., canel og ingefær af hver slags 3 lod, lakrids 4 lod, brændevin 14 potter, sættes i blød en nats tid eller to, siden destilleres, når det er destilleret, så kommes der til 1½ pot smeltet sukker eller suk-kersirup.« Og mavebalsam: »Muskatolie, som er presset, 2 lod, kruse-mynteolie, fennekolfrøolie, rosmarinolie, lavendelolie, annisolie, malurt-olie, dansk commenolie, spiscommenolie, jullolie, hvert 15 gran, bland det vel tilsammen i en morter, kom det så i et glas og forvar det vel, at luften ikke kommer der, af denne salve eller balsam, skal man tage og smøre sig med på maven og om natten og så lægge et varmt klæde derover.«

Muligvis forårsagede hans upasselighed også, at han dette år sammen med sin kone skrev det testamente, som han allerede i 1686 havde fået kgl. bevilling til. I indledningen til testamentet står, at det skrives for at drage »omsorg og constituere hvorledes med vores midler og formue forholdes skal, når enten een af os først ved døden afgår, så dog efter begge vores dødelig afgang og til at afværge og hindre uenighed og trætte som den længst af os levende, af vores børn kunne påføres.« I testamentet fastsættes bl. a., at Knud Juel skal have Taasinge og alt tilliggende gods, Sophie Juel skal have Totterupholms gård og gods, og Vibeke Juel skal have Eriksholms gård og gods<sup>83</sup>).

I foråret 1693 var Niels Juel ude for et alvorligt uheld. Ved en tur i Københavns omegn skete det nær Jægersborg ved en tjeners eller kusks uagtsomhed, at hans heste løb løbsk, og Niels Juel faldt og brækkede armen, hvilket kostede ham et par måneders sygeleje<sup>84</sup>). Også det følgende år måtte han på grund af sygdom være borte fra admiralitetsmøderne i omtrent 4 måneder.

Peter Jespersen udtalte i sin ligtale over Niels Juel om hans sygdom, at »adskillige svagheder samlede af så mange udstandne møjer

<sup>83</sup>) Valdemar Slot, Etatsråd Knud Juels privatarkiv 1692–1728, nr. 901.

<sup>84</sup>) Herlufsholm bibliotek, manuskript nr. 133, d. 13. 6. 1693.

og udmattelser, der i den tiltrådte alderdom efterhånden borttærede rode-vædsken og gjorde hans mave ubekvem til sin spise at fordøje«. Desuden »var sten og skørbug hans stærkeste banemænd og tvang ham til sengs et halvt års tid før hans endelige og salige afsked<sup>85)</sup>.

Da Københavns fineste læger åbenbart intet kunne hjælpe, hentede Niels Juel i 1696 hjælp fra Thy. På en gård i Vang i Thisted amt boede en vis Laurids Badskær, »som født på landet og opdraget på landet alene ved praksis havde opnået en sådan øvelse i kirurgien, at der, på grund af hans store færdighed i at helbrede hvilken som helst slags sår og i særdeleshed benbrud, strømmede overmåde mange til ham som til en anden pæon, ikke blot fra de nærmeste egne, men også fra Norge på den anden side af havet.« Denne mand blev hentet »til Danmarks største admiral på det tidspunkt, den velfortjente hr. Niels Juel, for at fordrive, eller i det mindste mildne de smerter, som påny var begyndt at slide i hans arm, der ved et ulykkeligt tilfælde 3 år i forvejen var brækket og havde været meget behandlet af andre, og hvilke han også med lykkelig hånd fik til at svinde så godt, at »den salige helt« tilskrev ham sin fulde helbredelse.« Niels Juel lovede ham, foruden belønningen for at have gengivet ham sundheden, at skaffe ham en plads mellem Københavns borgere og kirurger, men den gamle Badskær ville hellere hjem<sup>86)</sup>.

Den 11. marts 1697 deltog Niels Juel for sidste gang i et admiralitetsmøde, og den 8. april 1697 kl. 11 formiddag døde han i sit palæ i København<sup>87)</sup>. Efter kongens ordre stod der fra denne dag nat og dag vagt ved Niels Juels lig. Vagten bestod af 1 kaptajn, 1 løjtnant og 4 sergenter, og først den 17. juni fandt hans bisættelse sted.

Det må til slut nævnes, at Niels Juels ønske om fred mellem hans arvinger ikke gik i opfyldelse. Den 7. februar 1698 solgte hans enke palæet på Kongens Nytorv til Sophie Amalie Moth, og i 1699 blev det overdraget til hendes og Christians V's søn Chr. Gyldenløve<sup>88)</sup>. Margrethe Ulfeldt flyttede til den gamle gård ved siden af palæet, og i sine sidste år ændrede hun et par gange på testamentet<sup>89)</sup>.

Den 1. maj 1703 døde Margrethe Ulfeldt, og da man åbnede testamenterne, var freden forbi. Tvistighederne måtte afgøres ved en retssag, og da dommen faldt den 24. april 1704 bestemte den, at Margrethe Ulfeldts ændring af 14. 1. 1699 »bør aldeles uefterrettelig at være«.

<sup>85)</sup> Peter Jespersen: Ligtale over Niels Juel, Kbh. 1699, s. 179 og 181.

<sup>86)</sup> Niels Aagaard Ebbesen: Thy illustranda, Kbh. 1712, Hist. årbog for Tisted amt, 1927, s. 361.

<sup>87)</sup> Rigsark., Søetaten, II Admiralitetskontoret, 3 Admiralitetets kopibog general 1697.

<sup>88)</sup> Gaug, Adkomstdok. nr. 24 og nr. 139.

<sup>89)</sup> Valdemar Slot, Etatsråd Knud Juels privatarkiv 1692-1728, nr. 901.